

La curiosa història del penis minvant

A Grècia i Roma, la nuesa era a la via pública. Pertot arreu hi havia kuroi, estàtues de joves nus com aquestes de Delfos del 560 abans de Crist que representen els bessons Kleobis i Biton.

El prestigi del fal·lus en el món cultural ha decaigut molt des de la seva última edat d'or, amb la psicoanàlisi de Sigmund Freud. El filòsof Ramon Alcoberro repassa la simbologia que ha envoltat els genitals masculins.

Freud, bon fumador de puros, va situar el penis al centre del món simbòlic. Convertit en fal·lus, que és si fa no fa el mateix però sembla més gloriós, esdevingué, com si diguéssim, el símbol de l'ordre del món. Però al gener del 2014 un article publicat a *The Journal of Sexual Medicine* per investigadors del King's College londinenc i del sistema públic de salut britànic, ha posat les coses a lloc. La llargària mitjana d'un penis erecte és de 13,12 centímetres i un de flàccid en fa 9,16.

L'ordre simbòlic ja no és el que era. Les dues últimes obres d'art contemporani significatives al voltant del penis, *Dona i ocell* de Joan Miró (1981-1982) i *El meu cowboy solitari* de Takashi Murakami (1998) venut per 13 milions de dòlars i que representa un personatge de còmic fent-se la mà, són clarament paròdiques. Amb tots vostès, la curiosa història d'un símbol vingut a menys.

El 9 de maig de 1958, el psicoanalista Jacques Lacan va pronunciar a l'Institut Max Planck de Munic una conferència que porta per títol "La significació del fal·lus" (es pot llegir al volum 2º dels seus *Escrits*), que situava el penis bernat ni més ni menys que al centre de l'imaginari humà. Per a un psicoanalista tot i a tot arreu té forma de fal·lus, encara que no tot sigui biològicament fàl·lic, perquè la tita era (poca broma!) el símbol o l'arquetipus bàsic no tan sols del poder, sinó de l'imaginari humà. Mig segle més tard, afirmacions com aquestes no passen de produir petits somriures de commiseració. I òbviament, avui l'Institut Planck no convidaria ningú que afirmés unes tal beneiteries.

El penis ha perdut prestigi cultural i en el món del políticament correcte resulta de molt mal gust fer-ne bromes. Bromes que avui molta gent ja no entén. I no per puritana sinó perquè ha deixat de ser-nos familiar la cultura tradicional, agrària, que integrava el sexe a la natura. Del poema de Gilgamesh a Freud, el món tradicional ha girat al voltant de la sexualitat interpretada molt majoritàriament en clau no tan sols masculina, sinó clarament masclista. Un dels canvis culturals més impressionants que s'ha produït als darrers anys, tant en la sexologia com en la literatura i en la vida quotidiana té a veure amb la desvalorització del mite fàl·lic. D'icona viva del poder a pellerina en retirada

perquè les joguines de sex-shop li han robat protagonisme en el món subtil del plaer. L'ordre simbòlic del món, la vara de mesurar del món antic, trontolla. I potser no ho lamenta gaire gent. Ja a l'informe Hite (1976), set de cada deu dones afirmaven no sentir plaer amb la penetració. La mala notícia és que la disminució del pansexualisme ha estat substituïda per una hipervaloració del treball. En vocabulari freudià, la cosa és clara: perd Eros i guanya Tànatós. En la literatura eròtica, molt majoritàriament consumida per dones, el penis (pardal, perdiu, piú i pitxorn) cada vegada perd més protagonisme en favor del parrús (patacò, patata, patxo o poma), que s'ha convertit en el protagonista de la festa. Això sí, el museu del fal·lus d'Islàndia a Laugavegur, que es presenta com la *fal·loteca nacional* (sic) del país del gel té una plana web en castellà i s'hi poden comprar records. Records d'una època en què la sexualitat, el poder i la masculinitat eren una altra cosa.

És una pedra molt polida... La representació de penis més antiga que es coneix actualment és el fal·lus de Hohle Fels (Jura). Té 28.000 anys (set o vuit mil anys més que la rotunda Venus de Willendorf), fa vint centímetres de llarg per tres d'ample i va ser presentat en societat l'any 2005 a la Universitat de Tubinga. És prou curiosa la justificació que va donar el cap dels investigadors que van descobrir la peça per justificar-se: "És una pedra molt polida". De fet, no es tracta d'una divinitat sinó, per dir-ho aviat, d'un consolador. En plena Edat del Gel i en un moment on, pel que sembla, les divinitats dominants eren de caràcter femení, el Fal·lus de Hohle Fels hauria pogut ser una eina, ai las!, més de diversió. En la humanitat més antiga, el penis era, molt simplement, l'eina de la vida.

Només amb l'Edat del Ferro, cap a mil dos-cents anys abans de la nostra Era, el penis (comparat a una espasa), començà a identificar-se amb el poder i amb la violència. D'aleshores ençà, se'l presenta a partir de la metàfora de la "vara de mesurar", o el principi de la llei, tot i que a ningú abans del cristianisme se li acudí mai identificar-lo amb la vara del dimoni. La capacitat generadora, i no pas el (suposat) valor moral, sembla que fou el més valorat del fal·lus fins l'arribada del

El fal·lus de Hohle Fels és el més antic conegut, amb 28.000 anys. A la dreta, a dalt, un penis esculpit a la muralla d'Empúries. A sota, un hermes, columna coronada amb el cap del déu.

cristianisme. El poema sumeri de *Gilgamesh* explica, entre moltes altres coses, que el déu Enki va omplir el riu Eufrates (a l'actual Iraq) amb un cop de verga:

"Després que el pare Enki aixequés els seus ulls sobre l'Eufrates, / Es posà dempeus bufat de desig com un bou preparat a l'atac. / Aixecà el seu penis, ejaculà. / I va omplir l'Eufrates d'aigua en moviment."

Els déus egipcis, quatre mil anys abans de nosaltres, eren, però, partidaris de la masturbació. És el penis d'Aton qui creà el món i així, al Llibre egipci dels morts, el déu mateix explica que: "El meu puny esdevingué la meua esposa / Vaig copular amb la meua mà". La santedat del penis era una idea central de la religió egípcia perquè és l'òrgan que permet superar la mort. Al mateix llibre, Osiris que governa l'inframón, diu de si mateix: "Sóc Osiris (...) duresa del penis (...) Sóc més poderós que el Senyor del Terror. Copulo i tinc poder sobre miriades".

Tallar el penis dels enemics morts en la batalla era a l'Antic Egipte la manera de portar la comptabilitat de les batalles. 1200 anys abans de la nostra era, el faraó Merneptah va fer gravar aquest escandall als murs de Karnak després d'una batalla contra els libis:

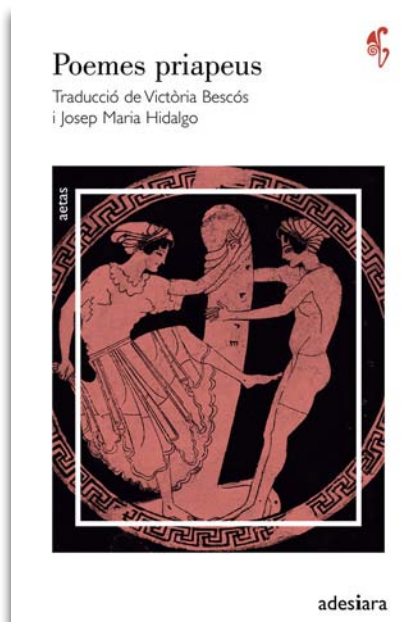
"Penis de generals libis: 6 / Penis tallats als libis: 6.356. / Sicilians morts i penis tallats: 222. / Etruscs morts i penis tallats: 542 / Grecs morts, penis entregats al rei: 6.111."

Potser les coses no han canviat tant. Segons sembla, quan el president Lyndon B. Johnson (1908-1973), en una trobada extraoficial amb periodistes, no va trobar arguments per explicar per què combatten les tropes americanes a Vietnam, va obrir la bragueta, tragué la minga i els digué: "Per això és!" L'anècdota es pot trobar en un article de Sean Wilentz publicat al *New York Times Book Review* (12 d'abril de 1998) i mai no s'ha desmentit.

Penis i circumcisió. La circumcisió és el fet higiènic i/o religiós que ha provocat més fantasmes emocionals amb relació a la història del penis. La coneixem prou bé en el món antic, però el debat arriba fins als nostres dies. Als Estats Units quasi el 60% de nens són circumcidats en néixer, mentre que a l'octubre del 2013, el Consell d'Europa en recomanà la prohibició, identificant la seva pràctica amb l'ablació, cosa que va provocar una onada d'indignació a Israel. Els grecs la miraven amb horror i Heròdot, que visità Egipte cap a l'any 450 abans de la nostra Era, suposava que els egipcis havien inventat el ritual, però el llibre de Jeremies esmenta els edomites, els moabites i els ammonites com a pobles que també practicaven la circumcisió. Tots ells eren pobles veïns d'Egipte i Israel i sempre s'ha suposat que ho feien per una raó d'higiene, tot i que el raonament no és de cap manera conclouent.

A principi del segle passat, l'antropòleg Grafton Elliot Smith va defensar que la circumcisió estava vinculada a un ritual solar i també s'ha suposat, sense gaires proves, que podria tractar-se d'un senyal d'esclavatge o de submissió a les divinitats. En tot cas, la circumcisió fou identificada per moltes cultures antigues amb la castració. L'eunuc (paraula grega que significa ni més ni menys que 'el guardià de llit') i el ritual de castració produeixen arreu un íntim calfred i disparen una imaginació desfermada. Simbolitzen la derrota més radical possible de la masculinitat. Per això, el rebuig a la circumcisió, més enllà del debat sobre si es tracta d'una pràctica higiènica o no, té primàriament a veure amb fantasmes inconscients.

L'aspecte sagrat de la circumcisió resulta tan significatiu en la religió hebrea que al segle XVII el mateix Spinoza, al *Tractat Teològic-Polític* (cap. 3), situa aquesta pràctica com a nucli mateix de la comunitat jueva i afirma que, si no compartís aquest signe d'identificació col·lectiva, el judaisme ja hauria desaparegut. Els orígens teològics d'aquesta pràctica es troben al llibre del Gènesi, quan Déu ofereix un pacte a Abraham, que aleshores tenia ni més ni menys que 99 anys. Si ell i els seus servents se circumcidaven. Segons la Torà, Abraham es tallà el prepuci ell mateix i així va néixer Isaac. Cal dir, però, que ja un parell de segles abans de Jesucrist la pràctica de

Adesiara acaba d'editar els poemes a Priap.

la circumcisió havia disminuït notablement a Israel. El llibre dels Macabeus considerava que la decadència d'Israel era conseqüència del progressiu abandonament d'aquesta pràctica. A l'època hel·lenística, els *mohels*, els rabins que circumcidaven nadons, van ser perseguits i fins i tot condemnats a mort en ocasions.

El penis i Dionís. A la Grècia antiga, el penis no formava part de rituals de castració o d'identitat comunitària. Era simplement un instrument de vida i de joc. Per a un atenès, la nuesa tenia una connexió gairebé espontània amb la democràcia, en la mesura que era igualitària (òbviament entre ciutadans mascles!). *Gymnos* és un mot que significa 'nu' i no està clar, observant la ceràmica grega, que els homes anessin nus tan sols pel gimnàs. Moltes cràteres gregues representen homes nus mostrant la pixa erecta a dones, sempre vestides castament. I un bon nombre de llànties que servien per il·luminar els dormitoris a les cases tenen, tant a Grècia com a Roma, gravats amb pitxorns erectes. Al carrer mateix la seminuïtat masculina no plantejava cap problema. Els *kuroi*, estàtues de joves nus, i els hermes, columnes de pedra coronades per la figura del déu Hermes i en forma de ninot erecte eren pertot arreu.

El costum d'erigir aquests fal·lus en els creuaments de camins i com a decoració a l'entrada de les cases estava estès

per tota la Mediterrània. Sovint el fal·lus tenia, a més, un complement decoratiu, consistent en unes ales beatífiques. Cap a l'any 500 abans de Crist, tot ciutadà atenès de classe mitjana tenia un hermes a la porta de casa, d'una manera similar a com avui alguna gent posa nans de pedra al jardí. A Empúries trobem un fal·lus esculpit a la muralla romana i al Museu Arqueològic de Barcelona es conserven alguns hermes, un dels quals, trobat a Santa Eulàlia de Vilapicina, té unes dimensions considerables. Dionisos, però, mai no fou representat amb el ninot erecte. El símbol fàl·lic implica un punt de disbauxa que el déu incita en els seus creients, però que no l'implica personalment. Dionisos produeix bogeria, però ell no és un déu boig de cap manera. A més, el tipus de penis que apareix més abassegadorament representat en l'estatuària grega (ben diferent en això de la romana) és fi i allargat, com el dels adolescents. Un fal·lus excessiu per massa gros era considerat un símbol de roïnesa.

Contra el que pensava Nietzsche, que situà Dionisos com a divinitat del Superhome, Priap (particularment a Roma, tot i que era un déu d'origen grec), i Dionisos a Grècia són, a la seva manera, divinitats que institueixen l'ordre. Com a mínim eviten la disbauxa cega i reconduïxen la sexualitat a la naturalesa. Otto Kefer a *Sexual Life in Ancient Rome* (1934) va afirmar que l'erotisme romà estava impregnat de crueltat. *Penis* en llatí significa 'cua', però no fou el terme més usat pels romans, que usaven més *mentula* ('brot de menta') i *verpa* (tita), dos mots on el diminutiu importa i molt. En un dels relleus murals més famosos de Pompeia un membre erecte emergeix entre dos testicles i a la part superior i inferior de la imatge es llegeix: *Hic Habitat Felicitas*. Per a un romà l'adagi salut i força al canut era cosa de prendre's al peu de la lletra. La llargària del penis fou un criteri significatiu per ascendir entre la soldadesca de les legions romanes i, com va dir el poeta Marcial al segle I: "Si als banys públics escoltes picar de mans amb fruïció, tingues per ben segur que ha estat la gegantina cigala de Maró". Segons Peter Brown, un conegut historiador de l'homosexualitat autor d'*El cos i la societat* (n'hi ha traducció castellana, 1993), el penis romà era una eina d'Estat.

“Tot home neix contaminat”, deia sant Agustí, que considerava el penis la “marca del pecat”.

El cristianisme i la fòbia al penis.

Si el cristianisme fou en els seus orígens una religió de marginats socials, de dones i de pobres, no pot sorprendre que reaccionés contra l'eufòria de la virilitat romana. Al Nou Testament, Mateu elogia els qui es fan “eunucs pel Regne dels Cels” i el primer gentil convertit a la religió de Crist fou, segons els fets dels apòstols, un eunuc d'Etiòpia, que abraça la fe després que Felip li va interpretar un fragment del profeta Isaïes. Llegit al peu de la lletra, no sembla que Jesús hagués dit res sobre sexualitat, sinó que parlà sobre el matrimoni i sobre el divorci, però a partir de sant Agustí, el penis, i especialment l'erecció espontània, esdevé “càstig del pecat” i “plaga” i “marca del pecat” (*Sobre el matrimoni i la concupiscència II*, 22, 291).

D'ençà de la predicació agustiniana: “tot home neix contaminat”. El déu dels febles i dels pobres exalta, en pura coherència, una sexualitat masculina feble. I molt possiblement fou aquesta una de les raons del triomf del cristianisme, una religió on el paper femení resultà decisiu. Pau nomenà diaconesses i Maria esdevingué una figura central de la fe a partir del segle IV. El cos esdevingué objecte de vergonya i fins al Renaixement, que aprofità la iconografia pagana en representar sant Sebastià, només Adam i Eva (i no sempre) foren representats nus. El penis no estava a la vista en l'Església cristiana, però es va ficar el més endins possible al cap de la jerarquia eclesiàstica. La castració d'Abelard com a càstig per haver fet una filla a Eloïsa a inicis del segle XI

ha quedat com un símbol de la sexualitat medieval. Tomàs d'Aquino donà al dimoni forma femenina (*succubus*) que obtenia semen humà enganyant-lo en l'acte sexual. Posteriorment, ja en forma masculina (*incubus*), el dimoni usava aquest semen per embarassar les bruixes...

L'enfrontament de l'Església amb l'ordre fàl·lic és encara visible a molts museus europeus, on les velles figures greco-romanes s'exposen amb la pellerina coberta per un pàmpol. Al Museu Arqueològic de Sevilla hi ha encara vuit figures romanes que van ser mutilades en 1958 per ordre del cardenal Segura. Una caixa que contenia “els genitals” (etiquetats així!) de les escultures fou recuperada als anys de la Transició als soterranis del museu i fotografiada per Alberto Schommer en un document impagable. Potser el fal·lus de museu es torna bàsicament objecte artístic quan un bisbe el fa tallar i li atorga el dret que té tota víctima a la reparació.

Dues figures especialment fàl·liques (el jueu i el negre) han tingut una especial importància simbòlica com a emblemes de la perversió sexual en l'imaginari cristià. L'historiador John David Smith edità l'any 1993 un llibre molt interessant, *The Biblical and “Scientific” Defence of Slavery: Religion and the Negro Problem* (Garland Publishing), amb múltiples testimonis de la por brutal al sexe dels negres. A tall d'exemple l'any 1843 el reverend novaiorquès Josias Priest al llibre *Slavery, as it relates to the Negro, or African race* va escriure que la llargària del penis del negre constituïa una prova que els negres eren, com a mínim, tan animals com humans. I el 1867 a *The Negro: What is His Ethnological Status?* un pastor protestant de Tennessee, Buckner H. Payne, afirmava que els negres havien estat creats per Déu abans que Adam i Eva, cosa que els convertia en una de les parelles d'animals que Noè va pujar a l'Arca. Amb tant de tòpic al darrere no pot sorprendre que l'actual crisi simbòlica del masclisme hagi fet decaure el símbol del poder i de la vida per excel·lència. Després de segles de domini, el fal·lus, mal que pesi a Freud o a Joan Miró, està minvant. Qui sap si és una bona notícia.

Ramon Alcoberro